

”Særlig sårbare grupper” i barnevernet – arbeid med kulturtolk – foreløpige refleksjoner om et utviklingsarbeid

Judith van der Weele, psykologspesialist

Det engelske begrepet ”*cultural mediator*” er grunnlaget for det vi definerer som *kulturtolk*.

Hvorfor trenger vi kulturtolker?

Alle, uansett bakgrunn, må få et likeverdig tilbud, noe som krever en erkjennelse av at et likt tilbud ikke alltid i praksis er et likeverdig tilbud. Frykten for barneverntjenesten skaper utfordringer i kommunikasjon. Når minoritetsgrupper møter på offentlige organer som barnevern, blir forskjellene tydeligere og kommunikasjonen dårlig. Det er en krevende og skremmende situasjon, som skaper ytterligere vansker for god dialog. Man trenger meglere som kan trygge, normalisere og tilrettelegge for gode dialoger med barneverntjenesten.

En kulturtolk vil kunne bygge bro imellom barnevernet og minoritetsfamilier, og vil dermed skape tillit mellom partene. En kulturtolk er en som har innsikt i flere kontekster, og som fremmer forståelse mellom disse. Det finnes, etter vår erfaring, minst fem ulike måter å bruke en kulturtolk på; landsorientering, gi spesifikk informasjon basert på generell informasjon om saken, gå inn i familien som megler, som tiltaksstøtte og som sparringspartner for partene. ”Linkarbeider” er også et begrep som brukes i Norge for slike ressurspersoner.

Kulturtolkdiskusjonen

Er det ikke nok å kunne være respektfull og høflig? Trenger vi i alle våre møter noen som oversetter for oss?

Kulturtolk-konseptet peker på den generelle avstanden som kan finnes mellom en døv og en hørende, forskjeller mellom generasjoner, eller forskjeller i møte med seksuelle minoriteter. Tanken om å trenge kulturelle brobyggere - på tvers av forskjeller - kan bli overveldende. Hvorfor er kulturtolker nødvendig? O’Neale (2000) sier at ”saksbehandlere som er sensitive til de kulturelle behovene i særlig sårbare grupper hadde bedre resultater i arbeidet”.

Ingen vil noen gang kunne ha oversikt over alle kulturelle kontekster. Man vil være i en kontinuerlig læringsprosess og utvikle generell kulturkompetanse samt kompetanse på spesifikke kulturelle sammenhenger.

Forskjellen på tolk og kulturtolk

Tolker blir brukt for å bedre den språklige kommunikasjonen, men de har i oppgave å tolke ordrett. Kulturtolker kan veilede og megle til større forståelse mellom partene. I NIBR-rapport fra 2007:10 beskrives følgende utfordringer ved bruk av tolk i barnevernsarbeid:

- a) betydningen av tolkens faglige kompetanse
- b) betydningen av klare retningslinjer for situasjonsdefinisjon og rollefordeling
- c) virkningene av manglende eller dårlig tolking samt
- d) virkningene av nærhet respektive avstand mellom tolk og klient.

Vi gjenkjenner NIBR-rapportens oppsummering av utfordringer - de gjelder også kulturtolker.

Rapporten sier videre:

“Det er nyttig å skille analytisk mellom tolkning som reint språklig-lingvistisk oversettelse og tolkning som kulturell oversettelse.”

“I arbeidet med å skape kommunikasjon, tillit og forståelse slik at innvandrerfamiliene og barna når fram til barnevernet og barnevernet når fram til dem, er kvaliteten på tolkene og linkarbeiderne avgjørende. De er avgjørende for at barnevernsarbeiderne tilegner seg relevant og nødvendig kunnskap om bakgrunn, kontekst og relasjoner, og at klientene forstår barnevernets posisjon og strategier.”

I kunnskapsoversikten om bruk av linkarbeidere i barnevernet beskrives erfaringene som gode, men det er ikke forsket på det (kunnskapsoversikt barnevern 2007).

“Ulike former for linkarbeid synes å kunne ha et potensial for

å styrke kvaliteten på de direkte møtene mellom barnevern og klientene, men en avklaring av rollene til linkarbeiderne og tolkene er nødvendig.

Derfor bør a) potensialet i ulike former for linkarbeid anvendt innen barnevernet vurderes, b) det foretas en rolleavklaring overfor tolkene, c) vurderes i hvilken grad språklig og særlig kulturell oversettelseskunnskap kan/bør integreres i sosialarbeiderrollen, og i hvilken grad forvaltning av slik kunnskap kan eller bør plasseres i mer spesialiserte funksjoner.”

I Norge finnes primærmedisinsk verksted i Kirkens Bymisjon, forskjellige innvandreorgansisasjoner som African Cultural Awareness med prosjektet “Barnevernets linkarbeidere”, finansiert av Extra, Skeiv Verdens prosjekt med Oslo kommune og Regnbueprosjektet ledet av Atnaf Berhanu Kreabab om forebyggende familiearbeid i regi av Bufetat. Vanderweeleas i samarbeid med Minority Consult AS har nå brukt kulturtolker i over 50 barnevernssaker.

Hva er kulturtolk-kompetanse?

Man trenger kunnskap om lovverk, språk, utdanning og helseorganisering samt god kjennskap til både storsamfunnets kultur og tradisjoner og migrantens bakgrunn. De skal være gode på kommunikasjon, meglings og problemløsning.

(<http://www.sonetor-project.eu/>)

Kulturtolken sørger for mer presis formidling av informasjon, respekterer pasientrettigheter, kartlegger behov, tilbyr kultursensitiv hjelp og kan bidra til viktig brukertilfredshet. (Verrept, 2008; Rocheron, Dickinson & Kahn, 1988).

Det er interessant at de som arbeider med “ikke-vestlige grupper” oftere anbefaler mer bruk av kulturtolker. Fremtiden vil vise om man i Norge synes det er hensiktsmessig at disse rollene tolk/kulturtolk kan være samlet i en og samme person. Vi ser at man i døvetolksammenheng har god erfaring med å kombinere

rollene. Døvetolkene har imidlertid en svært lang utdanning. Høyskolene med tolkeutdanning er tydelig på at disse rollene ikke bør kombineres.

“Research should provide insight in the roles that should ideally be performed by medical interpreters and intercultural mediators, and on how and when these different roles should be assumed to reduce the impact of linguistic and socio-cultural barriers most effectively.”

Absolutte og relative verdier - kulturtolk som sparringspartner

Interkulturell kommunikasjon understreker betydningen av å kunne tilpasse seg andre kommunikasjonstiler, forhandle i absolutte og relative verdier, tydeliggjøre krav og drøfte alternative verdsett på en god måte. I arbeid med kulturtolk vil gråsonene kunne bli mer tydelige og man får et bedre grunnlag for å gjøre konkrete vurderinger i spesifikke saker.

En fare ved bruk av kulturtolk er essensialisering. Kulturtolken kan generalisere fra generell kunnskap til en konkret sak uten at det er grunnlag for det. Man kan få påståelige uttalelser som “i India er det alltid slik... man gjør aldri det”. Generell informasjon på et gruppenivå kan ikke uten videre anvendes på individet. Kunnskapen er kun hypoteser om mulige kulturelle fenomener. Man må undersøke om klienten passer inn i fremstillingen og om informasjonen kulturtolken tilfører opplyser saken.

Relasjonsbygging er et profesjonelt ansvar

De profesjonelle aktørene har et større ansvar enn klientene for å lage gode rammer for kommunikasjonen. Makt utgjør en sentral del av vår kommunikasjon. Majoriteten har ofte lagt premisser som er usynlige i kommunikasjon. I en kultur hvor effektivitet verdsettes, hvor tid er penger, vil en god samtalepartner være direkte og raskt komme til poenget. I andre sammenhenger må relasjonen være utviklet før man kan begynne på samtaler om krevende tema. Her kan kulturtolken bidra.

Hvordan kan man bruke en kulturtolk? Et par eksempler:

Landsorientering - landinformasjon

Psykologen skal møte en familie med oromobakgrunn. Etter å ha lest saksdokumenter og lest litt på nett om oromo, bestilles time for gjennomgang av generelle problemstillinger for oromofolk i Norge. Kulturtolken er oromo, vokst opp i Norge fra 12 års-alderen. Hun snakker flytende norsk og er integrert i samfunnet samtidig som hun er stolt bærer av sin kulturarv. Hun kan med latter beskrive skikker hun selv ikke lenger følger, men har respekt for de som fortsatt utøver skikkene. Hun er under utdanning på universitetet, arbeider som tolk, men har forøvrig ingen barnefaglig erfaring.

Hun beskriver tradisjonelle kjønnsroller, animisme, og hvilke forventninger man har til barn. For vår sak er det for eksempel av betydning beskrivelser av et forstrukket barn. Hun forteller om ansvar og forventninger man har til det eldste barnet som avleder ansvar fra foreldrene, og hvordan hun selv ble passet på av storebror og utfordringene det gav. Hun beskriver også hvordan barn ikke skal delta i voksne samtaler og hvordan lek mellom voksne og barn ikke er vanlig. Vi får videre informasjon om hva oromofolk er stolte av, at de er en undertrykt minoritet i Etiopia,

og at de er opptatt av å videreføre kulturelle tradisjoner. Vi gjennomgår begreper for vold på oromo.

Med dette som bakteppe har utrederne et bedre utgangspunkt for møtet med foreldrene. Denne generelle informasjonen er veiskilt, knagget til samtaler med foreldre og barn. Familien vi møter kan være annerledes enn beskrevet ovenfor. Spørsmålet er om denne type innledende informasjon styrker saken? Dersom man har en rigid og stereotypisk bruk av landinformasjon vil det neppe kunne bidra, men dersom veiledningen bærer preg av en generell orientering vil det kunne føre til gode spørsmål og opplevelse av gjenkjenning under samtalen.

Kulturtolk ved utredningssamtaler

En isolert afghansk mor med lite skolegang stiller ikke opp på tiltak, mannen har psykiske vansker og det foreligger bekymring for barna. For utreder, som har vært hjemme i familien, lest dokumenter og snakket med komparenter, er det fortsatt mye uklart.

En kulturtolk blir med inn i familien på en rekke samtaler. Hun fungerer ikke som tolk, men bistår i utdypende spørsmål og observasjoner av familien. Etter møtene med familien diskuteres alternative hypoteser. Er mor deprimert? Handler det kun om kommunikasjon? Kulturtolken bidrar med å få frem flere temaer for samtaler slik at man kan undersøke hypotesene som oppstår. Her er det viktig med rolleforståelse og faglig bakgrunn. En utreder må ikke forvente barnefaglige vurderinger dersom kulturtolken ikke har utdanning eller mengdetrening på slike vurderinger. Men man kan spørre om adferden er vanlig i den kulturelle konteksten, omsorgsadferdens uttrykk - hva man ser. Utrederen må selv sette sammen informasjonen som foreligger og alltid vurdere kritisk kvaliteten av innspillene en kulturtolk gir.

Kulturtolk som sparringspartner etter en utredning men før man konkluderer

Saken er grundig utredet og utreder skal konkludere. Utreder ringer til en helsesøster med mengdetrening på burmesiskse (karenske) flyktninger. Saken gjennomgås og alternative forståelser drøftes. Innspill bidrar til bedre spissing av hjelpetiltak i familien.

Kulturtolk som megler i konflikt

En kultursensitiv utreder gjennomgår en sak med høy medieprofil og stor avstand mellom familien og barnevern. Gjennomgang viser hvordan kommunikasjonen har brutt sammen. Samtaler med foreldrene og med barnevernet fører til at barneverntjenesten innrømmer at de har kommet til kort og at de har et tydelig ønske om å hjelpe, foreldrene innrømmer fiendtlig og lite klok kommunikasjon. En tiltakspakke utvikles for familien.

Megleren måtte både ha innsikt i barneverntjenestens tydelige utfordringer, barnets behov og foreldrenes opplevelser. Kunnskap om kommunikasjonsformer og verdsett hos foreldrene var en forutsetning for å kunne gjenvinne deres tillit, og kompetanse på konfliktløsning var avgjørende.

Tiltakstøtte

Kvinnen skal skille seg fra en voldelig mann og vil samarbeide med barnevernet. Kulturtolken fikk en god arbeidsallianse og fortsetter som kontaktperson i familien. Her skifter kulturtolken rolle og gir direkte veiledning (avhenger av kulturtolkens kompetanse) til familien. Vi har erfaring med at kulturtolker bidrar til å styrke gjennomføringen av nødvendige hjelpetiltak i familien.

Hva er vår erfaring så langt?

Økt tillit

Det vi ser alt nå er at det viktigste og vanligste resultatet er økt tillit og bedre samarbeid. Dette ser ut til å være en betydningsfull og viktig effekt. Brukertilfredsheten synes å øke og samarbeidsevnen blir bedre.

Tydligere forståelse av kompetansen som trengs - type kulturtolk

Vår erfaring er at en rekke av våre kulturtolker kan bidra i andre kulturelle kontekster enn den etniske kulturen de kjenner best. Det ser ut til at kunnskap om spesifikke livsbetingelser og verdsett, for eksempel om mennesker med lite utdanning, urfolk, troende muslimer, storfamilier og migrasjonskompetanse, kan være av større betydning enn familiens etniske tilhørighet.

Sparringspartner

Videre ser vi at barnevern og utredere lettere kan sortere mellom ulike fenomener de ser. Diskusjoner med kulturtolken vil kunne belyse om man har å gjøre med enkeltstående fenomener som kan være krevende for barnet, men ikke skadelig, eller om man ser mønster av systematiske og store belastninger. Man vil i større grad også kunne få tak i hvordan man gir emosjonell støtte, håndterer konflikt og bidrar til endring. Behov for omsorgsovertagelse kan bli tydelig gjennom samarbeidet med en kulturtolk.

Speil på en selv - hvem er jeg i samtalen?

Utreders eget utgangspunkt kan bli tydelig gjennom diskusjoner med kulturtolken. Utredere og familier får også aha-opplevelser når deres foretrukne kommunikasjonsform tydeliggjøres for dem av kulturtolker.

Tydelighet

Skarpere syn på saken - vi ser alvorliggjøring av vold og omsorgsvikt, tydeligere fokus på ressurser og bedre dynamikk i utvikling av endringsarbeid.

Generelle utfordringer

1. Det er viktig å opprettholde forskjellen mellom (språk)tolk og kulturtolk.
2. Vi mangler utdanning av kulturtolker.
3. De beste, men ikke alle, kulturtolker har helse- og sosialfaglig utdanning eller mengdetrening i møte med familier fra aktuell kontekst.
4. Barnevernet kan trekke seg for langt ut og la tiltaket og linkarbeider arbeide alene. Man trenger en nærværende saksbehandler.
5. Kulturtolken kan få en for sterk allianse med familien eller med barneverntjenesten og gå inn i en aktivistisk rolle med en av partene.
6. Kulturtolken får tillit, barnevernet mister tillit.
7. En kulturtolk vil aldri kunne være nøytral, vedkommende må være åpen om premisser for vurderinger og relevant bakgrunnsinformasjon. Prosesser som avstandstagen fra egen etnisk gruppe og skam eller belastninger med majoritetens lite sensitive beskrivelser av ens egne kan føre til reaksjoner. Man kan ha bevitnet overgrep mot enkeltmennesker og være farget av egne vurderinger, eller man har for lite kompetanse på vurderingstemaene. Arbeidet en gjør for barneverntjenesten kan også skade

ens anseelse i eget miljø og det kan påvirke praksis. Disse utfordringene krever kontinuerlig veiledning av kulturtolk, men også av de som benytter seg av kulturtolkmetodikken.

8. Utfordringer med mistillit til kulturtolk hos barnevern. Nedlatende uttalelser fra barneverntjenesten om en etnisk gruppen, krav om assimilering som metode, identifisering av kulturtolken med familien man utreder, osv.
9. Utfordringer knyttet til essensialisering.
10. Informasjonen opplyser ikke saken, men skaper bare flere utfordringer.

Bruk av kultursakkyndighet - kulturtolk i retten

Vi har gode erfaringer med bruk av kulturtolk i utredninger, spesielt når vi nå i større grad får tydelige rolleavklaringer.

For retten oppstår det spesielle problemer dersom en gitt kulturell ekspert er særdeles påståelig (essensialiserende) i sin landinformasjon. Kulturtolken kan da skade sakens opplysning. Samtidig kan kultureksperter med mengdetrening få rettens tillit utover det vedkommende har kompetanse på. Det er viktig at retten sikrer en nøktern vurdering av innkommende informasjon. Det kan belyse saken, men kan også skape forvirring. Støttepersoner og aktivister kan vanskelig fylle den kultursakkyndige rollen.

Det er viktig i rettslig kontekst å kunne tydeliggjøre eget ståsted. I og med at vi ikke kan oppheve spenningen mellom absolutte sannheter og relative sannheter kan samarbeid med en kulturtolk tydeliggjøre premisene for de vurderinger man gjør; noe som er viktig for rettsikkerheten og utviklingen av tillit til storsamfunnet.

En ressurs

Vi er i ferd med å systematisere våre erfaringer med kulturtolker i barnevernet. På tross av fellene aktivisme og mulig tilsøring av et sakskompleks mener vi at gjennomgangen av våre saker viser at kulturtolk er en uunnværlig del av utviklingen av kultursensitive tjenester. Tillit bygges gjennom grundig arbeid og en vilje til å ha en utdypet forståelse av konteksten. Her blir kulturtolkmetodikk en ressurs.

Anbefalinger for veien videre - et profesjonelt samarbeid

Det er viktig med forberedelser for samarbeidet, en tydelig rollefordeling, avklaringer vedrørende mandat og taushetsplikt og ellers ha gode regler for samarbeidet. Siden de fleste mangler erfaring i bruk av kulturtolk, og metoden er ny i Norge, er det behov for systematisering og utprøving av arbeidsmetodikken.

Samarbeid med kulturtolker som en naturlig del av saksbehandlerpraksis vil kunne gi flere minoritetsbarn tryggere oppvekst.

Med takk til teamet i Minority Consult for viktige innspill og pågående fagutvikling.